

ANTON ABBADIARI BURUZKO HITZALDIA

Lezon, 1998 - XII - 10ean

Hizlaria: Patri URKIZU jauna.

Anton ABBADIAREN izena berak idatzi zuen bezala erabiliko dugu, nahiz eta era askotara ikusten dugun egunotan.

Dublinen jaio zenez, "Anthony" izango litzateke zeren eta garai hartan Dublinen ingelesez mintzatzen baitziren.

Ama irlandarra eta aita euskalduna (zuberotarra, hain zuzen) zituelarik, bi horien loturatik, harremanetatik sortu zela 1810ean halako gauza esplosibo bat bailitzan Anton Abbadia eta ia mende guztia bizi izan zuela, 87 urte zituelarik zendu baitzen.

XIX. mendea oso mende eztabaidatsua izan zen, gerlez josia, erromantikoak, kon-terbadoreak eta liberalak eta abar, e.a., beraz, hainbeste urte bizi izan zenez esan behar dugu bada, mende guztia oso ondo ezagutu zuela.

Esan baita ere, etxe oneko semea zela (noizbait Hondarribira joan baldin bazarete eta Bidasoaz bestaldeko jauregi hura ikusi baldin baduzue, eta horko nagusia, jabea nor ote den galdetu baduzue, Anton Abbadiarena dela erantzungo zitzaizuen eta dudarik ez, gizon aberatsa izan zela), baina aberatsa izanagatik bere paperetan agertzen dira bere bidaietako kontuak zehatz-mehatz nola eramaten zituen, kontu-emaile ikaragarria izango zen zeren eta azkeneko xentimoak eta sosak nola gastatzen zuen idazten baitzituen. Beraz, xuhurra ere izan zen.

Eta aita zer dela eta ote zegoen 1810ean Ingalaterra aldean? Hemen historialari guztiak ez datoz bat, baina badirudi Davant-ek (zuberuakoa hau ere, idazlea, historialaria eta Abbadia pastoralaren egilea) honek dioenez: Abbadiaren aita ardo-saltzailea omen eta negozioetan zebilela (datu hau ez dagoen arren oso garbi). Eta beste batzuk diotenez aldiz, 1789an Iraultza Frantsesa sortu zenean nobleek alde egin behar izan zutelara eta lehendabiziko lekua Londres izan omen zen eta han zegoela Ameriketarako asmoa ere izan omen zuen baina azkenean, Londresetik Dublinera jo eta han emakume aberats batekin ezkondu omen. Eta emakume hori protestantea zen. Xehetasun hau ez da askotan aipatzen baina, semea arrunt katolikoa aterako bazitzaion ere, familiako zati handi bat protestantea izan zuen Anton Abbadiak.

Lehenbiziko alaba bat izan zuten eta gero hiru mutil. Hiru anaia hauek euskal munduan bere inportantzia izan dutelarik. Jean Charles, Eñaut eta Anton.

Zergatik dira euskal munduan hain inportanteak? Bada, joan bazerete Behenafarroa aldera, Baigorri ondoan badago jauregi eder bat, oso polita eta duela gutxi berriztatua; ETXAUZeko Jauregia deritzana, eta diotenez, Euskal Herriko gaztelurik zaharrena

omen, XI. mendekoa hain zuzen. Gaztelu honetan bizi izan zen Jean Charles honen iloba batek izugarritzko tratua omen zuen Charles Chaplin aktorearekin zeren eta, Abbadia hori zine-zuzendaria zenez Argentinan, Hollywood-era joateko aukera izan zuen, bertan izugarritzko arrakasta lortuz eta horren ondorioz, Charles Chaplin eta biak batera etortzen omen ziren Euskal Herria bisitatzeraz gaztelu honetara.

Beraz, Anton Abbadiaren familia zazpi/zortzi anai-arrebez osatua zen, garai hartan oso normala zen bezala. Erabiltzen zituzten hizkuntzak; ingelesa amarekin eta euskara aldiz, aitarekin. Hor ikusi daiteke aitari ez zitzaioela euskara sekula ahaztu eta gainera bazuela euskal ekimenetarako halako joera (adib., bere poltsikotik ordaindu zituen 1827an Toulousen argitaratu ziren lehenbiziko GRAMATIKAK). Ez da harritzekoa beraz, semea hain euskaltzalea izatea, esate baterako; euskal gramatika eta euskal kantuak ere arrunt ondo ezagutzen zituen Antonek.

Eta euskal kantuak zergatik ezagutzen zituen bere aitak? Bada, Zuberoan denak kantariak dira eta Humboldt-ek zioen bezala, euskaldunen artean **zuberotarrak italiarrek bezalakoak dira**, ahots ederrekoak, ahots politekoak eta kantari bikainak.

Bitxia da baina Antonek gazte denboran idazten zituen ingelesezko poemak euskal doinuen arabera kantatzekoak izaten ziren. Beraz, pentsatzen dugu Dublinen ere aitak euskaraz kantatuko zituela Eguberrietan,... e.a. eta hori dela eta, familia guztia zaletuko zela euskararekin eta euskal kantekin.

Izugarri azkarra zen Anton hau, baina pentsatu behar duzue garai hartako eskola egun bat nolakoa izango zen. Berak bere *<egunerokoan>* utzi zuen idatzita, hau da, 1826/1827an gutxi gora behera. Esan behar da baita ere, Dublinen urte batzuk pasa eta gero, eta Frantzia gauzak bere onera etorri eta normalizatu zirenean, Iraultzak eta Napoleon Bonaparte eta horiek guztiak desagertu zirenean bada, berriro Frantziara itzuli eta Frantziako Tolosa inguruan gelditu zirela. Eta honela dio bere *egunerokoan*:

Hamasei urte ditut, goizeko 7:00etan jaikitzen naiz. 8:00etan eskolara noa. Hemen irakasle zahar batek Geometriako kontu miresgarriak irakasten dizkit. Astelehen eta ostiraletan beste irakasle gazte batekin Fisika ikasten dut, modu benetan atseginean. (Kontutan eduki behar dugu Anton Abbadia astronomo-fisiko bezala ezagutzen dela batipat) 11:00etan Despan jaun kimikari jakintsuarekin nabil. Eguerdian liburutegira joaten naiz atsedendalditxo bat hartzera. Hemen Geografia irakurtzen dut, batxiler-titulurako prestatzen ari bainaiz. 13:00etan Lécluse jaunaren eskoletara noa eta 14:00etatik 16:30etara arrunt aspertzen naiz psilogismoez (Filosofia ez zen nonbait bere gai gustukoena, gehiago maite baitzituen astronomia e.a. antza denez). 17:00etan afaltzen dut. Ondoren, algebra eta ingelesa Buison gure lehen filosofo serioarekin ematen dut beste ordu batez. Eta arratsaldean geometria-irudiak eginez edo Chateaubrian, Delavigne edo beste literaturar-izarren bat irakurriz bukatzen dut. 10:00etan amaitzen dut eguna.

Esan dudana bezala Toulousen Lécluse irakasle horrek argitaratu zuen 1827an gramatika bat frantsesez GRAMAIRE BASQUE zeritzana, eta hori egiten eta ordaintzen Antonen aita zen Eñaut-Mitxelek lagundu zuen. Badira gutunak ere hori diotenak.

Anton Abbadiak bere bizitza guztian eta 80 urte zituela ere bere bidaiak egiten zituen, hala nola, Jerusalemera, Afrikara, Haitira..., ez zen leku batean gelditzekoa. Leku bat diodanean etxe bat zeukan lekuaz ari naiz, adib., Parisen bazeukan etxea baina..., munduan zehar ibiltzen batera eta bestera etengabe!

25 urte zituenean eta bere sorlekua bisitatzeko asmotan edo, Ingalaterra, Irlanda eta Eskozian barna ibili zen. Ordurako Zuzenbidea ikasketak bukatuak zituen eta zer egin zuen? Bada, bere arbasoen lurak ikustera joan zen.

Azken finean, Anton Abbadia astronomoa, idazlea, e.a., zer zen? Zertaz bizi zen? Rentista bat zen, hots, lurrek ematen zioten fruituez eta emaitzez bizi zen.

Horregatik joan zen Irlandara berak ongi azaltzen duenez bere idatzian. Xehetasun guztiak idazteko joera zuenez, apunteak hartzen zituen bere bidaia guztietan. Bere teoria hori baitzen: **Bidaietara bakoitzak bere koadernoak eraman behar dituela alegia.** (Eta garai bateko koaderno azal lodi horietako bat aurkitu nuen Parisen eta hori argitaratu ere argitaratu dugu ineditoa baitzen eta bertan aurkitzen dira berak egindako irudiak, apunteak, e.a.)

Idatzietan kontatzen du Londresera joan zenean teatrorra joan zela, gero Liverpool aldera jo zuela eta bertako meatzari eta langile jendea nola bizi zen..., dena kontatzen du eta baita Londreseko hautaketa politikoak ere. Hemen aipatzen du hango politikariak kaletik pasatzerakoan azak eta nola botatzen zieten jendeak eta horrelako istorioak. Azkenik, aipatzen du nola dabilen Dublinen bere arbasoen lurretan eta bertan ikusi ahal izan zuen sosik ere ez ziotela ematen hango behiak eta lurak ere aski eskasak eta pobreak zirela. Eta gauza bitxiena: Abbadia lege-gizona zenez, gartzelak bisitatzera jo zuen, ikusteko zenolako bizimodua den gartzelakoa, eta zer jan-edaten zuten jakin nahi zuen; eta soldata baten truke nola lantzen zituzten hango harrobiak, hitz batez, hango bizimodua nolakoa zen. Eta ohar oso interesgarriak ematen ditu gartzelako bizimoduaz.

Gero Irlandatik Eskoziara joan zen eta Eskozian badago hiri bat Edinburgo izenekoa eta munduko politena omen (berak dioenez) eta bisitatu beharrekoa. Handik Cambridgh-era eta hemen estropadak jokatzeko ari zirelarik berak ibai ertzetik korrika jarraitzen omen zituen bere burua neurtu nahirik edo. (Aipatu behar da, Anton izugarrizko atleta handia zela eta Parisetik Miarrizera etortzen zenean udako oporretan igeri egiten zuela baina distantzian luzean; Donibane Lohizunetik Endaiaraino e.a.). Dena den beti burua gauza bakarra zuelarik: *bidai handi bat egitea*, ekialdera. Ekialdera bakarrik ez, Afrikako bihotzera baizik.

Zeren eta garai hartan eta jende kultoen edo bidaiarien artean bai baitzegoen eztabaida bat, hots, zibilizazioa Niloren iturrietan zegoela edota, zeukala sorrera, eta beste batzuen ustez ez zen hori sorburua eta Abbadiak hori ziurtatu egin nahi zuen eta batez ere, **bidaiatu bai baina ez nolana**hi, helburu zehatz batekin baizik.

Eta pertsonak eduki dezakeen helbururik ederrenetakoa, bere lagun-hurkoa, besteak alegia, ondo ezagutzea da eta horretarako, besteen historia, kultura, hizkuntzak,...

ezagutu behar dira. Eta guzti hori kontuan harturik, horrela hasi zen ikasten. Bazekizkien, bai ingelesa, frantsesa, euskara, espainola, alemana eta arabiera. Afrikatik zehar ibiltzeko nahi eta nahiezkoa baitzen arabiera jakitea.

Beraz, bere bidaiak guzti horietan bat bada inportanteenetarikoak eta Etiopiakoak berau. 1838an hasi eta 1850 arte, hamabi urte pasatu zituen Afrikan, Etiopia ezagutzen batipat. Horretan, bere anaiak lagundu zion, (eta 2. tomo honetan bildu ahal izan ditut bere bidaietan eginiko oharra eta Zientzia erakundeetara bidalitakoak dira eta batez ere, Pariseko Société Géographique-k argitaratuak eta guk artikulu guzti horiek bildu besterik ez ditugu egin).

Eta hamabi urte horietan nola ibili zen Etioipian? Bada, misiolari bat bezala. Hankautsik eta ohar batean dioenez **“eskuarekin gehiago hankekin baino”** Zer esan nahi zuen? Egunero 30 Km. egiteko gauza zen mendiz-mendi eta gainera, mendi-gailurretatik. (Kontatzen du, behin mendi-gailurrera iritsi omen zen eta elurra omen zeukan belanetaraino eta mendien neurriak hartu behar omen zituen baina ezin, eguzkia hodeiek estaltzen zutelako eta eguzkia beharrezkoa zitzaien zeramatzan aparailuentzat, hitz batez, gizaki zuria inoiz pasa gabeko lekuetatik bera pasa zela, alegia). Eta erregaliak, opariak emanaz, oparo horien bitartez lortzen zuen herrialde desberdinak ezagutzea.

Baita ere, izan zuen anaia bat oso laguntzaile handia. Bere anaia oso gerlaria, borrokalaria zen eta hango buruzagi horietako baten lagun-mina, hain zuzen. Hori dela eta, bere ejerzitoak ere izan omen zituen bere menpe eta Errege Mikel izendatu zuten. Beraz, Anton asko lagundu zuen ikerketetan bere anaiak.

Alde batetik, ejerzitoa zegoen, bere anaia gudaria, eta bestetik, zientzi-gizona berau. Eta zer egiten zuen ikerketa horietan? Lehenik, Geografiako datuak hartu, liburu zaharrak kopiatu. (Kontuan eduki behar da Etioipian, kristau-zibilizazioa IV. mendez geroztikan dagoela eta badirela oraindik ere garai hartan bezalaxe liburu sakratuak; Biblia, e.a., eta liburu horiek kopiatzeko ohitura handi bat, hau da eskuizkribu edo manuskripto pila bat; kultura oso aberatsa benetan, eta zer egin zuen Abbadiak? Hango fraile pobreei manuskriptoak erosi. (Duela gutxi Abbadiaren mendeurrena ospatu zelarik. Pariseko Idazkari Prefektoa deritzana etorri zen. Frantziako Lehendakaria baino askoz inportanteago dena, Institutuko burua, alegia. **Kulturako Idazkari orokorra** eta honek honela zioen: **Zuek Abbadiaren idatziak eta liburuak eta,...** hona, **(Euskal Herrira) ekartzea eskatzen diguzue ezta? Bada, Abbadiaren euskal liburuak nahi badituzue bai, baina Etiopiako manuskripto horiek ez, inolaz ere. Zeren eta manuskripto horiek “humanitatearen ondare” baitira (Bistan da, argudioak nahi bezala erabili daitezkeela).**

Beraz, eta hariari jarraiki, Etioipian hamabi urte pasa zituen hankautsik, esklabu pila batekin, baina borroka handia eginez. (Adib.; Bere liburuak eramateko beharbada dozena bat astoren beharra izaten zuen ezta? Bada, Etiopiara eginiko lehendabiziko bidaiari ohartu zen, lurralde horiek denak burdinez beteak zirela eta berak zeramatzan aparailu-neurgailu horiek ez zizkiotela balio eta bi esklabu hartu eta Erromara joan zen lehenik eta lurralde urrun haietara misiolariak eramatea proposatuko dio Aita Sainduari.

Gero pariseko Geografi elkartean aurkeztu zuen ordurarteko bidaiaren berri ematen zuen txostena. Beste txostenen berri ere izango dute handik piska batera, non Geodesi-neurriak, hizkuntzak, literaturak eta ohiturak ere aztertu baitzituen. Bidaiari nekazina batetik bestera ibiliko baita: Norvegia, Espainia, Haiti,... beti azterketak helburu zituela. Eta 1884-1885ean beste bidaia luze bat prestatu zuen Ekialdera, gaztetako oroitzenak berritzeko eta ikerketa berriak burutzeko asmoz, eta Alkairo, Atenas, Alexandria, Beirut, Esmirna, Damasko, Napoli, Erroma eta beste zenbait hiritatik astronomia-oharrak jasoz.

1859an Lyongo Virginie Vincent de Saint-Bonnet, 28 urteko neskatzarekin ezkonduko da. Honek ehun mila liberako dotea ekartzez gain ondasun anitzen jabe zen. Eztei-bidaian alemaniara joan ziren.

Eta handik urte batzuetara Hendaia eta Donibane Lohizune artean dagoen paraje miresgarrian 340 Ha. lur ersoi zituen Antonek bere egoitza egin ahal izateko. 1860-1870 artean eraiki zuen neogotiko estiloko jauregi hau. Kanpoaldea harrizko krokodiloz, Afrikako beste irudi xarmantez eta Etiopiako irudi ikusgarriz ere horniturik dago. Eta oraindik ere ikus daitezke 1880an sarturiko 2 m. luzera duen teleskopioa eta hizkuntza ezberdinetako testu eta erretrauz jantziriko paretak.

Europar zen etiopiar eskuizkribu-bilduma aberatsenaren jabe zen Abbadia eta Etiopiako irakasleen hierarkian partaide. Eta Frantziako Geografia Elkarteko buletinean bere bidaia eta hizkuntza-azterketen berri ematen zuenez ezaguna egin zen eta zenbait ohorezko sari eta dominen ondoren, 1892an, Frantziako Zientzia Akademian lehendakari hautatu zuten.

Azkenik, Iman Ahmed, Gragne deituaren XVI. mendeko konkista eta espedizioak arabieratik frantseseratzen ari zela hartu zuen heriotzak 1897an.

Anton ABBADIA hizkuntzalari eta mezenas

1836an Agosti CHAHOREkin batera "Zazpi Uskal Herrietako uskalduner" zuzendurik. Etudes grammaticales sur la langue euskarienne delakoa argitaratuko du hitzaurre luze bat ipiniz.

Bestalde, Abbadiaren liburu edo eskuizkribu gehienak Testamentu zahar eta berrikoak eta sailduen bizitzaren arren, ez dira falta astrologiaz, kalenderaz, magiaz, mediku-errezetez, musikaz edota, hizkuntzez dihardutenak.

Adibidez; 1883 argitaraturiko **FRANTSES-AMARIÑA HIZTEGIA** da Antonek hizkuntzalaritzaren arloan burututako lanik handiena inola zalantzarik gabe. Hamabost mila hitz inguru ditu eta denak, noski, bere frantses ordainez lagundurik daude.

Baina 1851eko udan Euskal Herrira bizitzera etorri zelarik berehala eman zien hasiera hain ospetsu bilakatuko ziren **LORE JOKO** edota "Concours de Poésie" deiturikoei.

Zer ziren LORE JOKO hauek? Bada, Erdi Aroan Proventzan hasi ondoren, Europa osoan hedatu eta XVII. mende aitzinean Nafarroan ere ospatu ziren norlehenka hauek. Abbadiak 1851tik 1897 antolatu zituen bere poltsikotik sari ederrak ordainduz.

Bertsoez aparte, beste joko anitz ere saritzen zen, hala nola; prosaz edo hitz lauz aurkezten ziren lanak, pilota-jokoan irabazle gelditzen zirenak, irrintzi-egileak, korrikalariak, aziendarik hoberenak aurkezten zituzten laborariak eta beste asko eta asko.

Horrela, II. Karlistada bukatutakoan, Abbadiaren etsenplua eredugarri bilakatuko eta ereindako hazia fruitua ematen hasi zen lurralde ezberdinetan. Begoñan, Beran, Donostian, Maulen, Aramaion, Donibane Lohizunen,...

Donibane Lohizunen 1892an antolatutak festetan jada, iragarkiak **ZAZPIAK BAT** ikurra zeraman, horrela euskararen banderapean zazpi probintzietako euskaldunak elkarretaratuz, egia bilakaturik amestutako **ZAZPIAK BAT**.

TRANSKRIBATZAILE: AGUSTINA PONTESTA